INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

Impact Factor – 3.452

ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January - 2017

SPECIAL ISSUE - X

Role of Opposition Parties in Indian Democracy

भारतीय लोकशाहीत विरोधी पक्षांची भूमिका

Guest Editor

Dr. Y. T. Pawar
Principal,
MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

Prof. Shivaji Gaikwad
Head, Dept. of Politics,
MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

Chief Editor

Mr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- Universal Impact Factor (UIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

RESEARCH JOURNEY

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

Impact Factor – 3.452

ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January - 2017

SPECIAL ISSUE-X

"Role of Opposition Parties in Indian Politics"

"भारतीय राजकारणातील विरोधी पक्षांची भूमिका"

Guest Editors

Dr. Y. T. Pawar
Principal, MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

Prof. Shivaji Gaikwad
Head, Dept. of Politics,
MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

Chief Editor

Mr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS
For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 500/-

ISSN : 2348-7143
January 2017

Editorial Board

Guest Editor
Dr. V. T. Pawar
Principal,
MGV'S Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

Chief Editor
Mr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

Editorial Board of This Special Issue -
- **Prof. Shivaji Gaikwad** - MGV's Arts & Commerce College, Yeola [M.S.] India
- **Prof. P. K. Dunbale** – MGV's Arts & Commerce College, Yeola [M.S.] India
- **Dr. B. V. Game** - MGV's Arts & Commerce College, Yeola [M.S.] India
- **Dr. G. D. Kharat** - MGV's Arts & Commerce College, Yeola [M.S.] India

Co-Editors -
- **Mr.Tufail Ahmed Shaikh**- King Abdul Aziz City for Science & Technology, **Riyadh Kingdom of Saudi Arabia.**
- **Dr. Anil Dongre** - Head, Deptt. of Management, North Maharashtra University, Jalgaon
- **Dr. Shailendra Lende** - R.T.M. Nagpur University, Nagpur **[M.S.] India**
- **Dr. Leena Pandhare** - MGV's Arts & Commerce College, Yeola [M.S.] India
- **Dr. R. R. Kazi** - North Maharashtra University, Jalgaon.
- **Dr. Sharad Birhade** - D. N. College, Faizpur.
- **Prof. Munaf Shaikh** - N. M. University, Jalgaon & Visiting Faculty M. J. C. Jalgaon
- **Prof. Vijay Shirsath** - Nanasaheb Y. N. Chavhan College, Chalisgaon
- **Dr. P. K. Shewale** - Vice Principal, Arts, Science, Commerce College, Harsul.
- **Prof. Atul Suryawanshi** - S. S. M. M. College, Pachora.
- **Prof. B. P. Shewale** - M. S. G. College, Malegaon Camp, Nashik.

Advisory Board -
- **Dr. Marianna kosic** - Scientific-Cultural Institute, Mandala, **Trieste, Italy.**
- **Dr. M.S. Pagare** - Director, School of Languages Studies, North Maharashtra University, Jalgaon
- **Dr. R. P. Singh** -University of Lucknow **[U.P.] India**
- **Dr. S. M. Tadkodkar** - Professor & Head, Dept. of Marathi, Goa University, **Goa, India.**
- **Dr. N. V. Jayaraman** - Director at SNS group of Technical Institutions,**Coimbatore**
- **Dr. Bajarang Korde** - Savitribai Phule Pune University **Pune, [M.S.] India**
- **Dr. D. A. Suryawanshi** - Principal, R. C. Patel College of Education, Shirpur, **Dhule.**
- **Dr. Sandip D. Mundhe** - Head, Lib. Science, Sambhajirao Kendre College, **Jalkot, Latur**
- **Dr.Y. H. Saner** - Principal, Abhay College of Education, **Dhule**
- **Dr. D. D. Patil** - Principal, Arts, Science and Commerce College, Chopda, **Jalgaon**

Review Committee -
- **Dr. Uttam V. Nile** - P. S. G. V. P. Mandals Arts, Cmmerce, Science College, Shahada
- **Dr. Sanjay Dhondare** - Abhay Womens College, Dhule
- **Dr. Rekha Gajare** - Head, Dept. of Hindi, P.O.Nahata College, Bhusawal
- **Dr. Ramesh Sambhaji Kure** - Head, N. W. College, Akhala Balapura Dist-Hingoli
- **Dr. S. K. Wadekar** – M. S. G.College, Malegaon Camp, Dist- Nashik

Published by -
- **Mrs. Swati Dhanraj Sonawane, Director, Swatidhan International Publication, Nashik**

Email : swatidhanrajs@gmail.com **Website : www.researchjourney.net Mobile** : 9665398258

INDEX

No.	Title of the Paper / Author's Name	Page No.
1	Role of Opposition in Politics Dr. Suresh [illegible] & Dr. [illegible]	05-07
2	Indian Politics and Political Parties Dr. [illegible]	08-10
3	Role of Opposition Parties in India [illegible]	11-13
4	Role of Opposition Parties and Indian National Congress Prof. [illegible]	14-17
5	Responsibilities of Opposition Parties in India Mrs. [illegible]	18-22
6	Role of Opposition Parties in Indian Democracy Sanjay [illegible]	23-25
7	Challenges of Opposition Parties in India Dr. G. D. [illegible], Prof. [illegible]	26-30
8	Modern Political Analysis of Opposition Party Prof. [illegible]	31-36
9	Role of Opposition Parties in Democracy [illegible]	37-39
10	Role of Opposition Parties in Indian Parliament Sanyukta Rajendra Patil	40-42
11	भारतीय राजकारणातील विरोधी पक्षांचे स्थान व भूमिका डॉ. [illegible]	43-46
12	भारतीय राजकारणातील प्रमुख विरोधी पक्षांचा इतिहास प्रा.डॉ. बी.डी. [illegible]	47-50
13	महाराष्ट्राच्या राजकारणातील विरोधी पक्षांची भूमिका प्रा. [illegible]	51-54
14	विरोधी पक्षाची संकल्पना व महत्त्व प्रा. राजकुमार [illegible]	55-57
15	भारतीय राजकारणातील विरोधी पक्षांची भूमिका प्रा. [illegible]	58-60
16	भारतीय राजकारणातील विरोधी पक्षांची भूमिका प्रा. शिवाजी गायकवाड	61-62
17	विकासाच्या राजकारणात भारतातील विरोधी पक्षांची भूमिका प्रा.आर.डी.आगवणे	63-67
18	भारतातील विरोधी पक्षांची भूमिका प्रा. सी. डी. राजपूत	68-70
19	विरोधी पक्षांची लोकशाहीतील भूमिका व वास्तव प्रा. सुरेश मोरे	71-72

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (CIF) - 3.452, (SJIF) – 3.009, (GIF) –0.676 (2013)
Special Issue 10 : Role of Opposition Parties in Indian Politics
ISSN : 2348-7143
January 2017

भारतातील विरोधी पक्षांची भूमिका

प्रा. सी. डी. राजपूत
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
म.स.गा. महाविद्यालय मालेगांव
जि. नाशिक

लोकशाही शासन पध्दतीचे अविभाज्य अंग म्हणजे त्या देशातील राजकीय पक्ष होय. राजकीय पक्षांशिवाय लोकशाही शासन पध्दती अस्तीत्वात येऊ शकत नाहीत. राजकीय पक्ष नसतील तर पंतप्रधानांची नियुक्ती सामूहीक जबाबदारीचे तत्त्व इत्यादी महत्व पूर्ण गोष्टींना लोकशाहीत अर्थ उरणार नाही. वास्तविक पाहता भारताच्या राज्यघटनेत राजकीय पक्षांचा कोठेही उल्लेख नाही. राजकीय पक्षांच्या जाहीरनाम्याद्वारे जनता विकासाचे मॉडेल निवडत असतात. विकास संकल्पनेच्या बाबतीत विचारवंतात मत भिन्नता आहे. कधी कोणत्या विकासास प्राधान्य द्यावे याबाबतीत मत भिन्नता असू शकते. या सर्वांचा परिणाम विविध गट निर्मितीवर होत असतो. हे गट त्याच्या विकास मार्गाचा आग्रह धरून सत्ता संपादनाचा प्रयत्न करतात. तेव्हा राजकीय पक्षांची निर्मिती होते. विशिष्ट उद्देश किंवा मार्गाचा आग्रह करणारा सामाजीक समूह जेव्हा आपला मार्ग चांगला आहे असे सांगण्यास सुरूवात करतो तेव्हा राजकीय पक्ष अस्तित्वात येतात.

राजकीय पक्ष म्हणजे समविचारी नागरीकांची संघटना, त्यांचे मैतक्य प्रामुख्याने जनतेच्या प्रश्नांच्या बाबतीत असते. आपली ध्येय धोरणे कार्यन्वीत करण्यासाठी सरकार ताब्यात घेण्याचा प्रयत्न करीत असतात. विचारवंताच्या मते राजकीय पक्ष म्हणजे समाजातील सक्रीय राजकीय नागरीकांची संघटना जी सरकारवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी सतत धडपडत असते. तसेच लोकप्रिय होण्यासाठी व जनतेचा पाठिंबा मिळविण्यासाठी तशाच प्रकारच्या गटाशी स्पर्धा करीत असते. राजकीय संघटीत लोकांनी एक विचारसरणी स्विकारलेली असते. सत्ता प्राप्तीनंतर ही संघटना ध्येय धोरणास कार्यन्वीत करते किंवा सत्ता प्राप्त न झाल्यास सत्ताधारी राजकीय समुहावर नियंत्रण ठेवण्याचा प्रयत्न करते. त्याच्या चुका सतत समाजासमोर मांडण्याचा प्रयत्न करते.

लोकशाहीतील विरोधी पक्षाची भूमिका

कोणत्याही लोकशाही व्यवस्थेत सत्ताधारी व विरोधी पक्ष अस्तित्वात असतात. विरोधी पक्षांची संख्या किती असावी असा कोणताही संकेत नाही. परंतू खरे तर सक्षम विरोधी पक्ष हे जिवंत लोकशाहीचे लक्षण मानले जाते. लोकशाहीतील जनतेद्वारा स्थापित कोणतेही सरकार कितीही कार्यक्षम असले तरी असे सरकार निरंकूश असणे लोकशाहीला मारक असते. कारण लाकशाहीत जनता विरोधी पक्षाकडे मोठया आशेने पहात असते. तसेच पिडीत व उपेक्षीत लोकांच्या विरोधी पक्षांकडून मोठया अपेक्षा असतात. आपल्यावर सरकारकडून अन्याय झाला असेल त्यावेळी आधार म्हणून जनता विरोधी पक्षांवर अन्यायाला वाचा फोडण्यासाठी अवलंबून असते. त्यामुळे सत्ताधारी पक्षावर अंकुश ठेवण्यासाठी प्रबळ, प्रभावी व अभ्यासू विरोधी पक्ष देशात असणे लोकशाही संवर्धनासाठी, जनतेचे हक्क अधिकार, घटनात्मक मुल्य जोपासण्यासाठी तसेच लोकशाही अधिक व्यापक होण्यासाठी आवश्यक आहे. विरोधी पक्षांनी नेहमी सत्ताधारी पक्षाच्या कामकाजावर बारीक लक्ष ठेवण्याची आवश्यकता आहे. कारण सरकारच्या कामकाजात सामान्य जनता सहभागी होऊ शकत नाही . कारण त्यासाठी लोकशाहीत जनता मतदानाद्वारे

३. सत्तारूढ पक्षासमोर भक्कम पर्याय म्हणून उभा राहणे.
४. लोकशाही मूल्यांचा आदर करून ती मूल्ये समाजात रुजविण्याचा आग्रह धरणे.
५. प्रसारमाध्यमे जाहिरसभा यातून सरकारच्या चुकीच्या धोरणावर टिका करून त्या विरुध्द जनमत संघटीत करणे.
६. विरोधी पक्षाची भूमिका विधायक असावी.
७. लोकशाही संस्थांचा आदर करीत त्यांना प्रतिष्ठा प्राप्त करून देण्याची जबाबदारी सत्तारूढ पक्षासोबत विरोधी पक्षांची देखील असते.
८. परराष्ट्र, आर्थिक, व्यापार, संरक्षण धोरण जनतेच्या ज्ञान कक्षेबाहेर असतात. त्यांचे सुलभीकरण करून जनतेपर्यंत पोहचवणे.
९. लोकशाही म्हणजे केवळ निवडणूका नव्हे तर दोन निवडणूकांच्या दरम्यानच्या कालखंडात देखील मोर्चा संप, बंद, सत्याग्रह यांचा वापर करून जनतेस सतत जागृत ठेवण्याचे कार्य विरोधी पक्षाचे असते.

संदर्भ -

१. भारतीय गणराज्याचे शासन आणि राजकारण - भा.ल. भोळे
२. कास्ट पॉलिटिक्स इन इंडिया - रजनी कोठारी
३. तौलनिक राज्यशास्त्र - डॉ. शुभदा राजळ ठाकरे
४. भारतीय राज्यघटना भाग १ व २ - तुकाराम जाधव
५. संसद - सुभाष कश्यप